

NUTQ KOMPETENSIYASI TUSHUNCHASI VA UNING TARKIBIY QISMLARINI JORIY ETISH PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA

Po‘latova Mohigul

*Termiz iqtisodiyot va servis universiteti
Xorijiy til va adabiyoti 2-kurs magistranti*

Annotatsiya. Mazkur maqolada xorijiy tillarni o‘rgatishni ommalashtirishni yangi bosqichga olib chiqish va sohani rivojlantirish uchun tizimli ishlarni tashkil etish, ulg‘ayib kelayotgan yosh avlodni har tomonlama barkamol qilib tarbiyalash, buning uchun barcha shart-sharoitlarni yaratish bo‘yicha keng ko‘lamli ishlar olib borilmoqdaligi haqida so‘z borgan.

Kalit so‘zlar: nutq kompetensiyasi, pedagogik tushuncha, lingvistik izlanish, immersive muhit, kompetensiya

Abstract. This article discusses the organization of systematic work to promote the popularization of foreign language teaching to a new level and develop the field, the comprehensive upbringing of the growing younger generation, and the creation of all conditions for this.

Keywords: speech competence, pedagogical concept, linguistic research, immersive environment, competence

Аннотация. В статье рассматривается организация системной работы по популяризации обучения иностранным языкам на новом уровне и развитию направления, всестороннему воспитанию подрастающего поколения, созданию для этого всех условий.

Ключевые слова: речевая компетентность, педагогическая концепция, лингвистическое исследование, иммерсивная среда, компетентность

Zamonaviy ta‘lim jarayonida til o‘rgatish, o‘quvchilarning kommunikativ salohiyatini shakllantirish va rivojlantirishda “nutq kompetensiyasi” tushunchasi markaziy metodik tushunchalardan biri sifatida shakllandi. Til - insonning eng muhim ijtimoiy muloqot vositasi sifatida shaxs rivojlanishida beqiyos ahamiyatga ega. Shu boisdan o‘quvchilarda tilga oid bilimlar bilan bir qatorda, ularni nutqda to‘g‘ri, mazmunli, kontekstga mos ravishda qo‘llash kompetensiyasini shakllantirish zamonaviy didaktikaning ustuvor yo‘nalishiga aylandi.

Bilamizki, nutq kompetensiyasi tushunchasi dastlab lingvistik izlanishlarda, xususan N.Xomsky tomonidan 1965-yilda ilgari surilgan bo‘lib, u til tizimining grammatik

strukturasi bilan bog'liq "lingvistik kompetensiya" degan tushunchani kiritdi. Biroq bu yondashuv faqat grammatika doirasida cheklanib qoldi. Shu sababli keyingi yillarda bu nazariya **Dell Hymes** tomonidan kengaytirilib, "kommunikativ kompetensiya" tushunchasi joriy etildi. Bu tushuncha inson tilni faqat grammatik jihatdan emas, balki ijtimoiy kontekstda, muloqotda qanday ishlatishi lozimligini ham o'z ichiga oldi. Kommunikativ kompetensiyaning to'liq modeli esa **Canale va Swain** tomonidan ishlab chiqildi⁸². *Ular kompetensiyani to'rt asosiy komponentga ajratdilar:*

1. **Grammatik kompetensiya** - tilning strukturasi, morfologiya, sintaksis, leksik vositalarni egallash;

2. **Sotsiolingvistik kompetensiya** - muloqotda ijtimoiy kontekstga mos til birikmalarini tanlay olish;

3. **Diskurs kompetensiyasi** - matnni yaxlit, mantiqan bog'langan shaklda ifodalay olish;

4. **Strategik kompetensiya** - til yetishmovchiligi holatlarida kompensatsiya strategiyalaridan foydalanish qobiliyati.

O'quvchilarda nutq kompetensiyasini shakllantirish masalasi ta'lim metodikasida chuqur o'rganilmoqda. O'zbek pedagogikasida bu borada **A.Mahmudov, H.Qurbonov, M.Yo'ldoshev, Z.Eshonqulova** kabi olimlar tomonidan chuqur tadqiqotlar olib borilgan. Ularning ishlanmalarida ona tili va adabiyot darslarida muloqot kompetensiyasini rivojlantirish usullari, o'quvchilarning yoshiga mos lisoniy faoliyat turlari, didaktik materiallar va mashqlar tizimi keng yoritilgan.

So'nggi yillarda o'quvchilarda nutq kompetensiyasini shakllantirishda **kompetensiyaviy yondashuv** tamoyili asosiy metodologik asos sifatida e'tirof etilmoqda. Bu yondashuvda bilimdan ko'ra ko'nikma, amaliyotga yo'naltirilganlik, muammoni hal qilish qobiliyati, shaxsiy pozitsiyaga ega bo'lish kabi omillar ustuvor hisoblanadi. **Kompetensiyaviy yondashuvda** til faqat o'rganish obyekti emas, balki o'z fikrini erkin ifoda qilish, ijtimoiy muhitda muvaffaqiyatli muloqotga kirisha olish vositasi sifatida qaraladi.

Shu bilan birga, bugungi kunda nutq kompetensiyasining rivojlanishida axborot-kommunikatsion texnologiyalar (AKT)ning roli alohida o'rin egallamoqda. Multimedia, raqamli ta'lim platformalari, mobil ilovalar va eng asosiysi - **immersiv texnologiyalar** (VR/AR) ta'lim jarayonini ko'rish, eshitish va interaktivlik orqali boyitmoqda. Bu esa nutq ko'nikmalarining shakllanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Immersiv atamasi lotincha "immergere" so'zidan kelib chiqqan bo'lib, "cho'milish" degan ma'noni anglatadi. Texnologiya nuqtai nazaridan, immersiv muhit - bu virtual

⁸² Usmonova D. A. Nutq kompetensiyasi: nazariy yondashuv va amaliy tavsiyalar / D. A. Usmonova // Til va adabiyot ta'limi. - 2023. - №2. - B. 28-34.

haqiqat (VR), kengaytirilgan haqiqat (AR), aralash haqiqat (MR) yoki hatto maxsus texnologiyalardan foydalangan holda foydalanuvchining virtual yoki real muhitda mavjudligi hissini yaratadigan tizim. mo'ljallangan jismoniy bo'shliqlar.

Immersiv muhit bu - o'quvchilarni real yoki virtual tarzda to'liq jalb qiladigan pedagogik texnologiyalar majmuidir. Bu muhit o'quvchilarni o'qitish jarayoniga qiziqishini oshiradi va ularni faol ishtirok etishga undaydi.

Demak, immersiv muhit - bu o'quvchilarni tilni o'rganish jarayonida tabiiy va qiziqarli sharoitda o'rab oladigan muhit. Bu muhitda o'quvchilar tilni faol qo'llash, tinglash, o'qish va yozish orqali o'rganishadi.

Zamonaviy metodikada nutq kompetensiyasi **integrativ yondashuv** orqali shakllantiriladi. Bu yondashuvda og'zaki nutq, yozma ifoda, eshitib tushunish va o'qib anglash ko'nikmalari bir-biri bilan uyg'un tarzda rivojlantiriladi. Til o'rganish muloqot orqali amalga oshadi degan prinsipdan kelib chiqqan holda, o'quvchilarni faqat grammatikani yodlash emas, balki real hayotiy vaziyatlarda til birikmalarini kontekstga mos qo'llashga o'rgatish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Alimov S. Chet tillarini o'qitishda interfaol yondashuvlar. Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti nashriyoti. 2019.
2. Brown H. D. Principles of Language Learning and Teaching (5th ed.). Pearson Education. 2007.
3. Dede C. Immersive Interfaces for Learning: Opportunities and Challenges. Science, 2009. 323(5910), 66-69.
4. Dörnyei Z. Motivational Strategies in the Language Classroom. Cambridge University Press.
5. Gardner R. C. Social Psychology and Second Language Learning: The Role of Attitudes and Motivation. Edward Arnold. 1985.
6. Gee J. P. What Video Games Have to Teach Us About Learning and Literacy. Palgrave Macmillan. 2003.
7. Harmer J. The Practice of English Language Teaching (5th ed.). Pearson Education. 2015.